

A Tudomány Világkonferenciája Budapesten

A világkonferencia „haszna” • Hogyan került Budapestre • Szervező: az országos autonómia

Tisztelt Szervezőbizottság!

Mire jó a Tudomány Világkonferenciája? Jó arra, hogy a világnak megmutassa: a tudásalapú társadalom, azaz a 21. század társadalma a tudomány hivatásos művelői, a kutatók és a kutatásszervezet nélkül elképzelhetetlen. Alkalom arra, hogy a televízióban, rádióban, sajtóban elmagyarázzuk: a tudomány nélkül az emberiség önfenntartása, a természet fenntartása – de az ember természetpusztító ösztöneinek visszafogása is – elképzelhetetlen. Ma azt mondanánk: a tudomány világkongresszusa a *tudomány legnagyobb PR-rendezvénye* lehet.

*A tudomány
fontossága*

A VILÁGKONFERENCIA „HASZNA”

De mire a jó a tudományt művelőknek, a kutatóknak és kutatásszervezőknek? Úgy gondolom, hogy éppen *számunkra, kutatók számára* a legfontosabb ez a világkongresszus. Alkalom, sőt kötelező alkalom arra, hogy elgondolkozzunk a *magunk élettevékenységének helyéről* a világban, a különböző termelési, szellemi szektorokban dolgozók között, elgondolkozzunk az egyszer megélhető élet ezen válfajáról, a kutatói életről. Személyes életcélunkról, a kutatói közösség, a kutatóműhelyek céljairól, szervezetéről, problémáiról. Hogy világosan tudjuk magunknak és a kutatói közösségnek elmondani: mi végre is vagyunk a világon?

*Kutatói létünk
értelméről*

Ugyanakkor alkalom arra is, hogy a tudományos kutatók, illetve a kutatásszervezők eszmecseréket folytassanak arról: milyen irányba is *megy a világ tudománya?* Milyen új ágazatok, diszciplínák, részdiszciplínák bontakoznak ki robbanásszerűen – ahogy robban a mikrobiológia és az ökológia a biológián belül, ahogy feltartóztathatatlanul tör előre az antropológia, az ember–természet viszonyának és mindennapjainak vizsgálata a történettudományon belül, vagy ahogy erősödik a társadalmi, szociális, kulturális intézmények tanulmányozásának igénye a politoló-

*Merre tart
a tudomány?*

gián belül vagy az informatika a diszciplínák összességén belül. Nos, alkalom lesz e seregszemle arra, hogy minderről is elgondolkozzunk, eszmét cseréljünk.

*Kutatás-
szervezők
konferenciája?*

A Tudomány Világkonferenciája – én legalábbis tartok egy kicsit ettől – a kutatásszervezők világkonferenciája is lesz. Így szokott ez lenni a világkonferenciák történetében. (Erről szólnak híreim az 1998. áprilisi stockholmi kulturális és az 1998. októberi párizsi felsőoktatási világkonferenciáról.) De rajtunk, szervezőkön is múlik, hogy a világkonferencián az egyes nemzetközi és állami szervezetek, akadémiák képviselői mellett ne csak a kutatásszervezők, hanem a tudományművelők, lehetőleg a jelentős tudományművelők is jelen legyenek.

Mindemellett a Tudomány Világkonferenciája *tudománydiplomáciai* esemény is. Hiszen a nagy nemzetközi szakmai szövetségek, világszervezetek képviselői remélhetően itt lesznek, alkalmat adva arra, hogy őket megismerjük, és a magyar tudomány pozícióit a tudományos diplomácián belül erősítsük.

*A „nemzeti
haszon”*

És itt érek a tudomány világkonferenciája ún. nemzeti hasznának kérdéséhez: mire jó e rendezvény Magyarországnak? Ezt igyekeztem megértetni a miniszterelnök úrral 1997-ben, amikor először merült fel a világkonferencia budapesti megrendezése.

Elgondolkoztat a világkonferencia bennünket a tudománypolitika felelősségéről is. Nemcsak a természettudományok etikai felelősségére gondolok – az atomot mint gyógyító és használó energiát, valamint tömegpusztító fegyvert előállító fizikusokra, nemcsak az élelemtermelést, a gyógyszergyártást megújító, ám ugyanakkor a környezetünket is pusztító kemikáliák előállítóira, a kémikusokra –, hanem a társadalomtudósokéra is. Akik végül is felelősek azért, hogy munkáinkban, előadásaikban milyen eszmékkal és milyen társadalmi intézményekkel szerelik fel az egyes közösségeket, állami-nemzeti közösségeket vezető politikusokat. Miket „táplálnak” azok agyába? És felelősek azért, hogy az ember-ember viszonyában ne csak a spontán piaci viszonyok hatásai, hanem valami tudatos, ember-, illetve világ- és természetközponitú eszmék is erősödjenek.

HOGYAN KERÜLT BUDAPESTRE

Hogyan is született a Tudomány Világkonferenciája budapesti megrendezésének ideája? Annak, hogy e rendezvénynek Budapest adhat ott-hont, több összetevője van. Első tényezője a magyar tudomány nemzetközi jó hírneve és a *magyar kutatók jó nemzetközi pozíciója*. Magyarországon az utóbbi két évtizedben talán a legdinamikusabb diszciplína-fejlődés a biológiában történt, a mindenki által jól ismert molekuláris

*Nemzetközi
pozícióink*

biológia előretörésére gondolok. Ennek intézménye is létrejött, a Szegedi Biológiai Központ, amelynek vezetői között ma már hazai és nemzetközi szinten is elismert, tekintélyes kutatókat, akadémikusokat találhatunk. A molekuláris biológus „maffia” – ahogy én szeretem nevezni a rendkívül okos és a szakma érdekeit kiválóan képviselő Dudits Dénest és szegedi munkatársait – igen nagy súlyt helyez arra, hogy nemzetközi kapcsolatrendszerüket intézményesen is erősítsék. Nemzetközi szemináriumokat rendeznek, nemzetközi megmérettetésüket, „átvilágításukat” kérték stb. stb. Ennek a szakmai erősödésnek és okos nemzetközi politikának az eredménye az, hogy ez a biológus kutatóközösség megismerkedett az UNESCO természettudományos ügyekben illetékes főigazgató-helyettesével, M. Iaccarino professzorral, akit Magyarországra is meghívtak. És itt „jön a képbe” egy másik teljesen szubjektív és véletlen jelenség: az Akadémia adminisztrációjának „öreg motorosa”, a minden akadémiai vonatkozású ügyre gondossággal figyelő Láng István. Az ő hatalmas nemzetközi tapasztalata és kutatásszervezői leleménye és tájékozottsága szintén Iaccarino professzor és az UNESCO előtt erősítik pozícióikat. Ekkor, 1997 nyarán, a főigazgató-helyettes úr magyarországi látogatásakor fogalmazódott meg a gondolat: a tudomány első világkonferenciáját Budapesten rendezzék.

*Személyi
kapcsolatok*

Hozzájárul ehhez természetesen *Magyarország jó híre* is. Magyarország olyan országgként ismert, ahol nincsenek feszítő etnikai, szociális konfliktusok, rendezett a kultúr- és tudománypolitika, és nem utolsósorban, ahol létezik egy olyan autonómia, a Magyar Tudományos Akadémia, amelyik egy rendkívül erős kutatói közösséggel – az akadémikusok, illetve akadémiai doktorok, kandidátusok stb. közösségével –, valamint ütőképes adminisztrációval rendelkezik. (Ugyanakkor – ahogy ezt Iaccarino professzor is elmondta – nemzetközileg is híre van annak, hogy a volt szocialista országok közül egyedülállóan a Magyar Tudományos Akadémia hirdetett meg éppen a közelmúltban egy tudománypolitikai reformot, amely a tudománynak a globalizáció, illetve az ipari-technikai forradalmak korában kiépülő új pozícióit, feladatvállalásait, ugyanakkor a kutatásszervezet hatékonyságának növelését vették – vettük – célba.)

*Magyarország
jó híre*

A világkongresszus létrejötte köszönhető annak is, hogy az Akadémia vezetése felismerte a világkongresszusban Magyarország és a magyar tudomány számára adódó lehetőségeket, és meg tudta győzni a kormányt arról, hogy vállalja a világkongresszussal kapcsolatos költségeket, illetve vállaljon garanciát arra. Amikor a miniszterelnöknek az 1997. július 11-i Tudománypolitikai Kollégium előkészítő megbeszélésén a világkongresszus fontosságáról beszéltem, ő azonnal és pontosan megértette az itt is előadott érveimet. Pontosán értette, hogy itt a 20. századvégi tudomány és társadalom viszonyának újrafogalmazásáról van szó, és

A kormány

Nyelvtörvény?

pontosan értette Magyarország szempontjából is a konferencia jelentőségét. (Elnézéseket kérem, hogy még egy történettel untatlak benneteket. A miniszterelnök és közöttem eszmecsere tárgya volt még 1997 elején a nyelvtörvény.* A miniszterelnököt pártjának nemzetileg érzékeny szárnya és a kutatói közösség egy része is igyekezett arról meggyőzni, hogy a magyar nyelv védelme az állam, pontosabban a kormány feladata is. Ezt ők a nyelvtörvénnyel – tehát a politika számára adekvát eszközzel – kívánták megvalósítani. A miniszterelnök tehát a nyelvtörvény tervezetének megfogalmazására kért. Én nemet mondtam, és nyelvész akadémikus tagtársaimmal és nyelvész barátaimmal folytatott konzultáció után arról próbáltam meggyőzni a kormányfőt: álljon el a nyelvtörvénytől, és ehelyett inkább adjanak megbízást az Akadémiának egy nyelvvédő, illetve nyelvmodernizáló program kidolgozására! Igaz, hogy a nyelvtörvénnyel „domborítani lehet” a parlament előtt, a médiák előtt, igaz, hogy ki lehet „pipálni” egy kötelezettséget, mármint azt, hogy a politika a nemzeti jelleg megőrzéséhez hozzájárul, de ennek a nyelvtörvénynek a hatékonysága a nullával lesz egyenlő. Szalmaláng jellegű nemzeti lelkesedés lesz csak belőle.)

„Országpropaganda?”

A nyelvtörvény körüli eszmecsereknél kapcsán esett szó közöttünk az országpropagandáról is. A miniszterelnököt ugyanis e kérdésben is győzködték: egy olyan nemzeti propagandaközpontot kellene felállítani, amely a világ felé pozitív országgépet vetít. Amely országimázs rendkívül fontos a vállalkozók és az állampolgárok számára. Én a miniszterelnöknek azt igyekeztem elmagyarázni, hogy az országimázs építése nem egy központ, nem valamiféle propagandahivatal – ahogy azt egyébként a nemzetiszocializmus időszakában már megpróbálták, mégpedig eredménytelenül – feladata, hanem a termelési, kulturális, tudományos stb. szférában minőségi szintre jutott termékek és emberek nemzetközi megismertetését kell segíteni. Az ország jó híre ugyanis attól függ, hogy milyenek az ipari vagy mezőgazdasági termékei, hogy milyen a diplomáciai kara, hogy milyen színvonalú a kulturális-szellemi életben tevékenykedők serege, hogy mennyi Magyarországhoz köthető tudományos felfedezést regisztrálnak, hogy miként viselkednek állampolgáraink a külföldi nyaraló-, bevásárló- vagy éppen konferenciázóhelyeken.

A miniszterelnök ezt is és a tudomány világkonferenciáját is megértette, mondván: tehát arról akarom én őt meggyőzni, hogy a világkonferencia végül is az *országpropagandának többet használ, mintha ilyen hivatalt hívna létre*. Pontosán így van, mondtam, és ráadásul sokkal kevesebbe is kerül, és ugyanakkor a több ezres magyar kutatói társadalom kap biztatást a nemzetközi életben való aktív szereplésre.

* Vö. erre. 1998. március 5. „Nyelvtudomány, nyelvművelés”.

Vagyis azt szerettem volna ezzel érzékeltetni: ezen a beszélgetésen túlmenően az elnöknek nem sok erőfeszítést kellett most már tennie annak érdekében, hogy a Tudománypolitikai Kollégium július 11-i ülésén, majd pedig a kormány 1997 októberében határozatban fejezze ki készségét a világkonferencia budapesti megrendezésére, és vállalja az ehhez szükséges 100 millió forint letétbe helyezését.

*Tudomány-
politikai
Kollégium*

Így kristályosodott ki tehát a budapesti világkonferencia eszméje. Tudományos, tudományszervezői és politikai jó hírünknek a világban köszönhető, hogy Budapest rendezze a világ első tudományos találkozóját.

SZERVEZŐ: AZ ORSZÁGOS AUTONÓMIA

A világkonferencia szervezésével a Magyar Tudományos Akadémiát bízták meg. Nem titkolom, már 1997-ben folytak viták arról, hogy nem kellene-e a világkonferencia szervezését a végrehajtó hatalomhoz közelebb vinni, vagyis minisztériumokat tenni a szervezésért felelőssé. Akkor mind a miniszterelnök, mind, érdekes módon, a rendkívül készséges pénzügyminiszter határozottan erősítette az Akadémia pozícióját a szervezésben a végrehajtó hatalmi tisztviselőkkel szemben. Akkor már érveket sorakoztattam fel arra, miért jó az, hogyha az autonómia szervezi és koordinálja – a tudományért illetékes végrehajtó hatalmi intézmények tisztviselőit is mozgatva – a Tudomány Világkonferenciáját. Engedjétek most meg, mivel minden ilyen típusú intézmény képviselője itt ül, hogy a szervezőbizottság elnökeként érveimet röviden összefoglaljam.

*Először
a végrehajtó
hatalommal
szemben*

1. Meggyőződésem, hogy a 21. századi Európában az autonómiáknak és a civil szerveződéseknek – aki ott volt májusi közgyűlésünkön, az láthatja, hogy az Akadémiát mint modern civil szervezetet fogom fel – növekvő jelentősége lesz.* Meg vagyok győződve arról, hogy a közhasznú ügyek mind nagyobb hányadát adhatja át a végrehajtó hatalom olyan civil szervezeteknek, amelyeket finanszíroz is adott céllal a közhatalom, vagyis a végrehajtó hatalom, illetve a törvényhozó szervezet, a parlament. Ilyen civil szervezetnek tartom az Akadémiát is. Egy tudományos világkonferencia megszervezése vagy más hasonló konferencia megszervezése, megítélésem szerint, a legjobb helyen a civil szervezetek kezében van. A civil szervezeteken belül tömörülnek azok az egyének (jelen esetben a kutatók, oktatók), akik számára a konferencia szerveződik, akiknek a konferenciához egyáltalán közük van. Kérdés az természetesen, hogy az autonómia rendelkezik-e olyan adminisztrációval, amely vállalkozhat ennek a lebonyolítására, szervezésére.

*Közfeladatok
és autonómiák*

* 1998. május 4. „A jövő Akadémiája. (Közgyűlési előadás)”.

*Külgügyi admi-
nisztrációnk*

Hadd mondjam el: épp a világkonferencia megrendezésének a lehe-
tősége miatt álltunk el attól a szándékunktól, hogy 1998-ban felülvizsgál-
juk az Akadémia nemzetközi szervező egységeit. Szándékunk az volt,
hogy a „delegáció”-periódus spontán lebomlása után meghatározzuk:
mire is való egy országos autonómia nemzetközi adminisztrációja,
mennyiben kell a kutatóintézetek számára központi szinten ilyen admi-
nisztratív egységet fenntartani, és milyen funkciókkal? Azokat a refor-
mokat, amelyek 1990 után, még Láng István főtítkársága idején elindul-
tak, újra kell gondolni, ami jó, azokat meg kell őrizni. Most úgy határoz-
tunk: a világkonferencia megrendezésének időpontja (1999 nyara) után
fogunk hozzákezdeni a felülvizsgálathoz. Addig is szervezésre az Akadé-
mia jelenlegi és működőképes, önelszámolású egységét, a Nemzetközi
Együttműködési Irodát használjuk, valamint az e célra üzleti szerződés-
sel megbízott kht.-t. A szervezés irányítását Láng István volt főtítkár
kezébe helyezte a közgyűlés, ami nemcsak az elnököt, hanem az Akadé-
mia minden tagját, sőt a kormányzati adminisztrációt is megnyugtatja.

*Koordinál, és
nem igazgat*

2. Most látszik, hogy jó az Akadémia mint autonómia, mert az auto-
nómia valóban koordinál, és nem akar senki fölött rendelkezni. A végrehaj-
tó hatalomban a négyévenkénti választásokkal pozícióba kerülő újabb
és újabb tisztviselők valami újat akarnak hozni, „alkotni” akarnak. Ez
érthető. Az már kevésbé, hogy „saját embereiket” – akikkel, úgy gondol-
ják, jobban tudnak együtt dolgozni, vagy a választások előtt őket
támogatták – beültetik *szakmai pozíciókba*. Amely szakmai pozíciókból
így *hatalmi és politikai pozíciók* lesznek. Ezért a végrehajtó hatalmi váltá-
soktól Magyarországon már az elmúlt nyolc évben kialakult egyfajta ide-
genkedés, mindenekelőtt értelmiségi körökben. (Bennem is.) Nos, az
Akadémiáról ilyen értelemben nem beszélhetünk. Az Akadémiát, igaz,
konzervatív, sőt, néha régimódi, igaz, lomhán mozog, de a kiszámítható-
ság és az állandóság, valamint a hatalomtól való távolság éppen ezért
jellemezheti. És egy ilyen tényezőre nagyon is szükség van a modern
értelmiségi életben. Az Akadémia tehát valóban nem akar többre vállal-
kozni, mint *koordinálni*. És nem akarja majd sem választási, sem egyéb
politikai célokra a világkonferenciát PR-hadjáratban felhasználni. Ami-
től a végrehajtó hatalom nem tudná megvédeni a tudományt. Márpedig –
mondottuk 1997-ben is – 1999-ig újabb választások lesznek, és nem
szabad, hogy bármilyen formában a tudomány – ha csak nem támogatott-
sága és megbecsültségének kihangsúlyozása formájában – érvként vagy
PR-tényezőként jelenjen meg.

*Viták a
tudomány-
politikáról*

Úgy gondolom, ez az érvelésünk nem csak 1997-ben, ma is aktuális, s
érvelésünk beigazolódt. Köztudott, hogy vannak közöttünk *viták a
hazai tudománypolitika* szervezeti súlypontjairól. Köztudott, hogy én eb-
ben a vitában korábban is és *most is az autonomisták táborát erősítem,*

illetve vezetem. Hogy meggyőződésem: a Tudománypolitikai Kollégiumnak működnie kellett volna, működnie kellene, és működnie kell majd. Hogy nem lehet az egyik végrehajtó hatalmi ágazathoz hozzákötni – legyen az akár az oktatási vagy bármelyik más ágazat – a tudománypolitika szervezését. És köztudott, hogy én az Akadémia lomhaságát azért is próbálom csökkenteni és szervezeteinket – osztályainkat, akadémikusi csoportjainkat, adminisztrációinkat – dinamizálni, hogy az autonómia ne csak valamiféle idejétmúlt céhes szerveződésként, hanem az érdekérvényesítés dinamikus testületeként jelenjen meg a magyar kutatói társadalom és általában a magyar közvélemény előtt. Úgy gondolom, hogy a világkongresszus megszervezésében bizonyíthatjuk majd: az autonómia képes egy ilyen hatalmas méretű rendezvény megszervezésére, összefogására. És remélem, bizonyítható lesz, és 1999 nyarán el is hiszik nekem: az autonómia mint szervezet a legalkalmasabb arra, hogy a különböző végrehajtó hatalmi szervezeteket – ez esetben a különböző tárcák tudományos kérdésekben illetékes tisztviselőit és részlegeit – koordinálja, azaz erőinket adott nemzeti célokra összpontosítsa.

Köszönöm figyelmüket.

*Az Akadémia
„lomhaságáról”*

Kézirat. Magnóról leírt szöveg.